

خاطرهای

از

سفر سمنان

درین سفر یعنی :

از سه شنبه اول شهریور ۱۳۱۷ تا

دوشنبه سیام دی ۱۳۱۹ هجری شمسی

نسخه اول دو فقره تلگراف بی شماره

یکی بتاریخ [چهارشنبه] ۱۶ ذیقعده (کذا)

الحرام سال ۱۳۰۰ هجری قمری و دیگری

مورخ [سه شنبه] ۲۴ ماه صفر ۱۳۰۱ نزد

شاعر فاضل آقای غلام حسین یغمائی رئیس

وقت اداره پست و تلگراف سمنان دیدم که

پس از توضیح مختصری متن آن دو بمعرض

مطالعه خوانندگان ارجمند این مجموعه

قرار می گیرد چون هر نوشته ای بهر صورت

که باشد ارزش يك بار خواندن را دارد .

بخصوص این نوشته حاضر که از حیث اختصار

در حکم کلمات قصار است .

توضیح :

علی قلی خان ملقب به : مخبرالدوله

(پسر بزرگ رضا قلی خان هدایت مشهور به

الله بناشی دانشمند معروف) بسال ۱۳۴۵

هجری قمری در شیراز متولد و روز جمعه

۱۵ ماه صفر ۱۳۱۵ قمری در تهران به

رحمت ایزدی پیوسته است. مرحوم مخبرالدوله

از سالهای ۱۲۹۱ و ۱۲۹۸ و ۱۲۹۹

هجری قمری بسمت وزارت خانه های تلگراف

و علوم و معادن بترتیب منصوب شده که در

سالهای ۱۳۰۰ و ۱۳۰۱ این سمت را داشته

است (۱).

میرزا اختر . از خاندان مرحوم

میرزا ابوالحسن یغما (اشعر شعرای دوره

قاجاریه) و رئیس تلگراف خانه سمنان بوده

است .

کریم یا محمد کریم گیرنده مطالب

تلگرافی فرزند میرزا - اختر و پدر آقای

غلامحسین یغمائی رئیس وقت پست و تلگراف

می باشد.

سرخه

بضم سین و سکون را ء و فتح خا ء

نقطه دار و هاء ساکن، نام پسر افراسیاب

و اسم دهی است از دهستانهای بخش مرکزی

شهرستان سمنان که در غرب شهر و در جلگه

واقع گردیده است .

لا سجرد و بیابانك از قراه مهم

سرخه می باشد - امروز مردم سرخه شیعه

بوده و بزبان فارسی مخصوص سمنانی تکلم

می کنند (۲)

این سرخه همان محلی است

که در سال ۱۰۳۹ هجری قمری بموجب

فرمان شاه صفی فرزند شاه عباس صفوی از

معافیت مالیاتی شیعیان سمنان استثناء گردیده

است (۳)

(۱) منتظم ناصری جلد سوم صفحه

۳۸۲ .

۲- فرهنگ جغرافیائی ارتش جلد

صفحه ۱۵۲

۳- مطلع الشمس اعتماد السلطنه جلد

از صفحه ۳۲۶ تا ۳۲۸ .

ضیاءالدوله

انوشیروان میرزا ، سر تیپ اول در سال ۱۳۰۰ هجری قمری بحکومت سمنان و دامغان و چهارده کلاته نائل گردیده و در سال ۱۲۹۹ - ۱۲۹۹ بیگلر بیگی تبریز بوده است (۴)

متن تلگراف اول

(مهر بزرگ) شیرایستاده باشمشیر و خورشید .

(زیرمهر عنوان)

اداره تلگراف دولت علیه ایران سنه ۱۳۰۰

۴شنبه ۱۶ دیقعدة الحرام

عالیجاه میرزا اختر رئیس - درباب معدن نمک .

سرخه

این تلگراف را خدمت نواب مستطاب والا ضیاءالدوله دام اقباله بپرسید و نشان بدهید که مطلع باشند .

اولا بحاجی یوسف بگوئید اجازه شما صحیح است و از احدی واهمه نداشته باشید .

ثانیاً بحاجی عباسعلی حالی کنید که عرض کردن همان و گوشت فوراً بریده میشود . زیرا من معادن را بحکم همایون

بقیه از صفحه ۵۲

قدرت ایشان است و از آن حقیقتاً لرزیدیم . اقدام و توضیح رسمی و اداری شد نتیجه نه بخشید! خلاصه این شوک باضر به زندگی و روحیه جوان رادگرگون ساخت و او را برام انحراف کشاند اگر سابق سیکار هم نمی کشید این دفعه به تریاک ، عرق ، ورق و بنگ

ارواحنا فداه میخواهم ترقی بدهم و این اندازه هم الان می ترسم که این قبول بشود یا نه .

تو پدر سوخته قورمساق چه کاره هستی . که در کار دولت آن هم معادن مملکت که مخصوص دولت است فضولی می کنی . قورمساق اگر عرض نکنی ... قحبه باشی .

مخبرالدوله

گیرنده مطلب کریم

تلگراف دوم

تاریخ [۳شنبه] ۲۴ صفر ۱۳۰۱ گیرنده مطلب: محمد کریم .

عالیجاه حاجی محمدیوسف سرخه ای مستأجر معدن .

احدی قدرت ندارد در اعمال شما اختلال کند .

شما بگوئید که اختلال حیدر بیک از چه مقوله است تا من حق او را بدست او بدهم .
مخبرالدوله

مهر : اخبار تلگراف خانه سمنان

۴- منظم ناصری جلد سوم صفحات ۳۷۲ و ۳۸۰ - جزوه ضمیمه همین جلد صفحات ۳ و ۷ و ۳۵

میتلاشد و حتی از زور کثافت و بی توجهی کسی رغبت نمی کرد باهاشم آقا صحبت کند تا در کمال فقر و بیچارگی دنیا را بهمین مردان وا گذاشت و در گذشت صدها نفر به حکایت هاشم آقا گویا هنوز آشنا و متأسف باشند .

۵۱۲۸۲۲۷ تهران

ت . امینیان

خاطره‌ای از يك مأموریت گمرکی در جزیره کیش یا «کیان»

آئینه سکندر این دفتر است بنگر
تا بر تو عرضه دارد احوال ملک دارا

در دامنه این سلسله جبال جلگه‌های
وسیمی مشرف بدریا وجود دارد که کم و بیش
آبادیها ، نخلستانها ، جنگلهای مئروکه
در آنها دیده میشوند که هر کدام از این
آبادیها در رأس خوری قرار گرفته و برای
خود بندر و محل سکونت مردم و پناهگاه
جهازات دریائی شده‌اند.

هر قدر از ساحل دور میشویم و از
وسط خلیج ساحل را نظاره میکنیم به نظر
می‌آید که کوهها بساحل چسبیده و دیوار
عظیمی نظیر دیوار تاریخی چین را تشکیل
داده‌اند که بالای این دیوار آسمان شفاف و
پائین آن دریای فیروزه گون است در مسیر
ما بجزیره کیش ناوچه حامل هیأت تحقیقات
مرزی بتور ماهی گیری که در دریا گسترده
بودند گیر کرد ناخدای جوان ما منطقه تورهای
ماهیگیری را دورزد.

قوطیهای سبک وزنی که تورها را در
سطح دریانگاهداشته بودند فرودگاه مرغان

از بندر لنگه تا بندر بوشهر ساحل
خلیج فارس در محاصره سلسله جبال سوخته
وخشک میباشد .

دریائی بودند که این پرندگان زیبا از شکار ماهی روی آن قوطیها نفسی تازه کرده و خود را برای شکار و پرواز مجدد آماده میساختند. در ساعت ۱۹ر۵ روز ۲۴ر۳ر۴ که هنوز آفتاب دامن زمین خود را از پهنه دریا فرا نکشیده بود وارد اسکله جزیره کیش شدیم. خسرو سیارگان بارنگ مهتابی خود در افق جزیره پایبا میکرد، در بالای نخلها بشکل مدوری رنگ تابلوهای نئون را بخود گرفته سیمای حزن انگیزی داشت، زیرا اسکله را صنعتگر دهر با صدف نقره فام مفروش کرده بود، میلیونها ماهیهای زیبا در آن وول میخورند.

جزیره کیش ساحل آرام و زیبایی داشت بافاصله چند کیلو متری اسکله کاخهای سلطنتی با چراغهای نورافشان خود بزبائی و عظمت جزیره افزوده بودند مظاهر تمدن و موقعیت طبیعی جزیره دست بهم داده این جزیره را بصورت عروس جزایر خلیج فارس ظاهر ساخته بود، از صد متری ساحل کف دریا دیده میشد مثل این بود که دست طبیعت باالواحی از صدف کف دریا را مفروش کرده است.

متنفذ این جزیره مرد مهماندوست مهربانی بنام شیخ عبدالله آل علی بود. از کودکی دبستانی که به لهجه محلی صحبت میکرد از وضع فرهنگ جزیره سؤال نمودیم بسا خوشروئی جواب داد که دبستانش کلاسه دارند و او دانش آموز کلاس چهارم است.

در جزیره کیش کوه وجود ندارد، ولی جزیره از وجود انواع درختان گرمسیری و آب شیرین بهره مند است، مثل این است که خداوند این جزیره را برای سکونت شاهزادگان یا اقامت فرشتگان دریائی خلق کرده است گمرک جزیره ایوانی مشرف به دریا داشت که شبی را روی این ایوان به روز آوردیم از توجهات شاهنشاه این جزیره از جزایر زیبای توریستی جهان خواهد شد.

ساختمان سابق گمرک با پیشرفت جزیره متناسب نبود علیهذا حسب الامر تیمسار آزموده سرپرست کل گمرک ایجاد ساختمان مجلل باخانههای سازمانی در دیت اقدام است. جزیره کیش بازار زیبای قدیمی دارد، مردم این جزیره پیراهن سفید عربی به تن کرده و عرق چین دست بافت زیبایی به سر می گذارند خوش مشرب و مهماندوست هستند.

وضعیت جغرافیائی و ملاحظات جزیره کیش

برای بیان عظمت دیرین این جزیره که در تاریخ به نام «کیش» یا «کیان» یا «قیس» آمده تاریخچه آن را باقطعه شعر زیبا و حکایت شیرین شیخ بزرگوار سعدی آغاز می کنیم و سپس شرح جغرافیائی و تاریخی آنرا از روی کتاب سمینار خلیج فارس

و تحقیقات استاد مقتدری و سایر منابع و مآخذ نو و کهن می آوریم :

قطعه

یکی پور درویش در خاک کیش
نکو گفت بسا همسر زشت خویش
چو دست قضا زشت رویت سرشت
مپندار گلگونیه بر روی زشت
بکوشش نروید گل از شاخ بید
نه زنگی به گرمابه گردد سفید ،

حکایت

بازرگانی را شنیدم که صد و پنجاه شتر بار داشت و جهل بنده و خدمتکار شبی در جزیره کیش مرا به حجره خویش درآورد همه شب نیاورید از سخنان پریشان گفتن که فلان انبازم ترکستان و فلان بضاعت به هندوستان است و این قباله فلان چیز را فلان زمین گاه گفتمی خاطر اسکندریه دارم که هوایی خوش است ، باز گفتمی نه که دریای مغرب مشو شست سعد یا سفر دیگرم درپیش است اگر آن کرده شود بقیه عمر خویش به گوشه‌ای بنشینم ، گفتم آن کدام سفر است گفت : گوگرد پارسی خواهم بردن به چین که شنیدم قیمت عظیم دارد و از آنجا کاسه چینی بروم آرم و دیبای رومی بهند و فولاد هندی بچلب و آبکینه حلبی به یمن و بردیمانی بیارس وزان پس ترک تجارت کنم و بدکانی بنشینم و انصاف از این مالیخولیاچندان فروگفت که بیش طاقت گفتنش نماند گفت ای سعدی تو هم سخنی بگوی از آنها که دیده‌ای و شنیده‌ای ، گفتم :

آن شنیدستی که در اقصای غور

ببار سالاری بیسفتاد از ستور

گفت چشم تنگه دنیا دارا را

یا قناعت پیر کند یا خاک گور

بازدید شیخ اجل از جزیره کیش که قطعاً مدت زمانی در آن جزیره اقامت گزیده و دوستانی بهم زده مصادف با زمانی است که یاقوت حموی جغرافیدان بزرگ اسلامی از این جزیره دیدن نموده است یعنی ۶۵۶ هجری باحتمال قریب بیستین دوبار باین جزیره رفته است چه سفر نخست مصادف با تألیف گلستان بوده که حکایت فوق را درباب سوم کتاب مزبور آورده است.

و سفر دوم سعدی مصادف با تدوین کتاب منظوم بوستان است که گفتار درویش کیشی را بازن خویش بنظم کشیده است .

وقطه معروف: «در آن مدت که ما را وقت خوش بود ز هجرت ششصد و پنجاه و شش بوده» در کتاب گلستان آمده است ، واقعاً جزیره زیبا و دلکش کیش برای آدمی که استعداد نویسندگی و شاعری داشته باشد ، جزیره ذوق آفرین و الهام بخش است ، و از گفتار شاعر شیرین سخن شیراز چنین استنباط میشود که اولاً جزیره کیش در آن تاریخ و قبل از آن بزرگترین مرکز بازرگانی و داد و ستد آسیای جنوب غربی بوده و ثانیاً جهازات دریائی آن تا کشور هندوستان ، مصر و چین و روم میرفته‌اند و ثالثاً کالای هند و چین در این جزیره آزاد، با کالای قاره اروپا و آفریقا مبادله میشده است و رابعاً آنچه از تحقیقات تاریخ نویسان عرب و خارجی برمی آید این است که ابریشم و البسه زربفت و مروارید و فیروزه و صدف و گیاهان داروئی و گوگرد از کشور ما به کشورهای فوق‌الذکر صادر میشده است .

در کتاب سمینار خلیج فارس در گفتار محققانه تیمسار حسنعلی رزم آرا در باره جزیره کیش چنین آمده است:

نام باستانی جزیره کیش «کیان» بوده دارای سوابق تاریخی و گذشته پرافتخاری است این جزیره که جغرافی دانان اسلامی آنرا قیس گفته‌اند مرکز ارتباطات بازرگانی بین هندوستان، ایران و بین‌النهرین و بزرگترین مرکز بازرگانی خلیج فارس بوده است آثار خرابه‌های شهر باستانی کیش در شمال این جزیره بچشم می‌خورد در هنگام اردو کوشی اسکندر مقدونی جزیره کیش اهمیت زیادی داشته است.

در سده هفتم هجری حاکم این جزیره بکلیه جزایر خلیج فارس فرمانروائی داشته یا قوت حموی در باره این جزیره چنین نوشته است جزیره قیس که ایرانیها آنرا کیش مینامند چهار فرسخ مسافت دارد.

شهر کیش بسیار قشنگ و زیبا است و اطراف آنرا عمارات عالی و باغهای دلگشا احاطه کرده است پادشاه عمان که تمامی این دریا در تحت اختیار و فرمان او است در کیش اقامت دارد و کشتی‌هایی که مابین هندوستان و فارس ایاب و ذهاب می‌نمایند در آنجا توقف میکنند، چندین آب انبار بزرگ برای ذخیره آب باران و پنج بازار مرموز در آنجا وجود است و پادشاه آنجا را بواسطه قوه بحریه بزرگی که داراست امرای هندوستان تکریم و احترام می‌کنند من او را چندین بار دیده‌ام قیافه‌اش شبیه بایرانیان است و بطریق دیلمان لباس می‌پوشد و خدمه و اعضای درباری او فوق‌العاده زیادند و اسب‌های عربی خیلی عالی دارند در این نقطه صید مروارید میشود و کلیه جزایر مجاور در تحت حکومت کیش است.

در این مملکت من چندین نفر را دیدم که در حکومت و ادبیات تجربه کامل داشتندی، باشدهم یا قوت با سمدی و نظایر او در جزیره تماس گرفته باشد چه سمدی به ادبیات دری و تازی مسلط بوده و به دو زبان اتسری از خود باقی گذاشته است. در این جزیره چندلوله توپ زنگ زده قدیمی وجود دارد که بنا بر روایت از آثار لشکر کشی نادر شاه افشار به مسقط است.

جزیره کیش دارای لنگرگاه مناسب چاههای آب شیرین است. مساحت آن در حدود ۸۵ کیلومتر مربع و بشکل بیضی بدرازی ۱۵ و به پهنای ۷ کیلومتر است و در سمت جنوب خاوری آن جزیره فارور بمساحت ۴۸ کیلومتر و در شمال آن بندر گرز در ساحل ایران بین بندر چارک و چپ رویه بمسافت ۱۷ کیلومتر و در شمال باختر آن جزیره هند و رابی بمسافت ۲۸ کیلومتر واقع است فاصله جزیره کیش تا بندر لنگه ۶۵ میل دریائی است. زمین جزیره کیش نسبتاً مسطح است و در بلندترین محل آن به ارتفاع ۳۷ متر فانوس دریائی نصب کرده اند. زمین جزیره در قسمت کرانه آهکی صدفی است ولی در درون جزیره زمین آن رسی مخلوط باشن و برای همه گونه زراعت مستعد است چون کیش کوهستانی نیست هلیهدا در آن هیچگونه رودخانه یا بریدگی و چشمه دیده نمی شود جز در بعضی نقاط ساحل که بریدگی جزئی وجود دارد. در تمام کرانه های جزیره قایق های توانند به ساحل نزدیک شوند. در این جزیره درختان: خرما، لور، کنار، کهور، کرت، زیاد است. آب و هوای جزیره گرم و مرطوب است و در تابستان درجه حرارت تا ۴۵ درجه سانتی گراد میرسد ولی در قسمت شمال جزیره بعلت وفور اشجار هوا بهتر است و گرما قابل تحمل آب چاههای این جزیره شیرین و گوارا است، قایقهای آب شیرین و آشامیدنی را از این جزیره میبرند عمق چاهها از ۵ تا ده متر است.

مردم کیش تعداد قابل توجهی گاو، گوسفند، الاغ، مرغ و خروس و گاهی شاهین و کبوتر و مرغابی دارند، (شاهین را برای شکار پرندگان تربیت کرده به شیخ نشینها صادر میکنند). جمعیت این جزیره در سابق زیاد بوده ولی طبق سرشماری آبان ۱۳۴۵ - ۱۸۳۴ نفر نوشته اند، با توجه به فعالیت ساختمانی در این جزیره میتوان جمعیت فعلی را به سه هزار نفر تخمین زد قطعاً در سر شماری های آینده تغییر محسوس پیدا خواهد کرد.

آبادی های جزیره عبارتند:

۱- قصبه ماشه . ۲- سجم . ۳- ده . ۴- سفین . ۵- باغ .

آثار باستانی آن بین آبادی سجم و سفین قرار گرفته است. در حدود ده باب مسجد در جزیره وجود دارد که از همه معظم تر مسجد جامع قصبه ماشه است اهالی کیش از درآمد

فروش ماهی، مروارید، صدف، مرغ شکاری، ماکیان، خرما و صدور تره بار و صیفی زندگی میکنند و در حدود ۴۷۰۰ نخل دارند سابقاً تنباکونیز در این جزیره کاشته میشد، میوه درخت کورت را غواصان خشک کرده در هنگام فرورفتن به آب بتن خود میمالند تا آب شور دریا بدنشان را زخم نکند.

نویسنده از صافی آب به هوس افتاده که آتینی کند ولی بسر درد مبتلا شد، سپس معلوم شد این سردرد از بیماری‌های بومی کیش است پس از دور شدن از کیش بهبودی حاصل شد. اخیراً به همت شاهانه در این جزیره سرمایه‌گذاری شده هتلها و قصوری به پا داشته‌اند. امید آن میرود در فصل زمستان برای جلب سیاحان شهر زیبائی بشود، و شرکتی هم جهت پرورش صدف بطریق ژاپونیه‌ها پرورش یافته است.

فعلاً در داخل جزیره، ادارات دولتی گمرک و ژاندارمری وجود دارد و در آینده امید آن میرود که تمام ادارات و بانکها شعبه داشته باشند و هواپیمها و کشتیهای توریستی باین جزیره زیبارو بیاورند.

مردم کیش در حدود ۱۵ فرزند موتورلنج و مقدار زیادی ماهیگیری دارند مذهب اهالی اسلام است بیشتر مردم آن دیار به کسب مشغول بوده و در بازار کیش کالای لوکس بوفور خرید و فروش میشود. بواسطه سرمایه‌گذاری جدید ایاب و ذهاب کسارکنان شرکتیهای ساختمانی وضع اوراق بسیار خوب است.

سابقاً دفتر گمرکی داشته که تابع گمرک شهرستان لنگه بوده و با یک کارمند و یک نفر خدمتگزار جزء اداره میشد ولی در سازمان جدید گمرک دفتر گمرکی کیش اداره مستقل شده است که بتواند جوابده یک شهر مدرن باشد مردم عموماً بزبان فارسی و برخی هم بزبان عربی محلی سخن میگویند امنیت در این جزیره بی نظیر است، و شبها مردم نیازی به بستن در ندارند. از جهت مقررات مبادلات مرزی جزو منطقه درجه یک است و از معافیتهای مقرر برخوردارند. باشد که روزی فرارسد که این جزیره بمقام باستانی خود رسیده و ستاره درخشان خلیج فارس گردد.

